

תחת כנפי הצלב – סיפור התנצרותה של גאורגיה/ יותם יעקבסון

תחילה האמינו היושבים בגאורגיה בפנתיאון אלים שמקורותיו ככל הנראה במסופוטמיה, אולם מאז כיבושי פומפיוס בקווקז החלו תושבי האזור לשאת את עיניהם מערבה. בשנת 337 לסה"נ ארע מהפך גדול בתולדות כרתלי, הממלכה המרכזית מבין נסיכויות האזור.

באתוס גאורגי קדום מסופר שבאותה שנה הגיעה אל כרתלי הנזירה נינו מקפאדוקיה. נינו, שנודעה ביופייה הרב, התיישבה על מצוק החולש על מפגש הנהרות מטקווארי ואראגווי ועל עיר הבירה של כרתלי, מצחטה, השוכנת לחופם. במהלך שהותה שם ריפאה רבים ודרשה אודות ישו בפני מבקריה. לימים ליקטה זמורות גפן וגזזה את שעה העבות. על ידי שכרחה את מחלפותיה סביב אגודות הענפים, התקינה צלב גדול שנראה ליושבי העיר למטה. מכיוון שהצלב ביה עשוי חומרים רכים, נשמטו אונותיו מעט. הדבר מאפיין מאז את הצלב הגאורגי, הקרוי צלב נינו. בעקבות מעשי נסים שעשתה נינו התנצרה המלכה, אך המלך מיריאן השלישי הסכים להתנצר רק לאחר שנינו רפאה אותו מחולי קשה.

במקום בו ישבה נינו הקדושה במרומי ההר ניצבת מאז המאה שישית לספירה כנסייה מרשימה הקרויה כנסיית גווארי, בגאורגית 'צלב'. הצלב המקורי של נינו מאוחסן, לפי האמונה, בכנסיית סיאוני בטביליסי, הבירה, שם ניתן לראותו מאחורי זכוכית מפויחת ושככת ברזל כבדה.

בחינה מדוקדקת יותר של האירועים המדיניים בשליש השני של המאה הרביעית לסה"נ מאפשרת את ראייתו של המיתוס בהקשר פוליטי. כבר בשנת 224 לספירה השתנה מערך הכוחות באזור בצורה קיצונית. את מקומה של השושלת הפרתית בסהר הפורה תפשה השושלת הססאנית, שהייתה גדולה וחזקה מקודמתה. מיד עם התחזקותם, החלו הססאנים בניסיונות לבסס את שליטתם באזורים המערביים של ממלכתם ונגסו בגבול הביזאנטי. מטרתם הייתה להשתלט על רמת אנטוליה והקווקז, אזורים בהם עברו רוב דרכי הסחר הקדומות שהבטיחו עושר רב למחזיק בהן.

תחילה הצליחו הססאנים במסעותיהם במידה כזו שלמלכי כרתלי לא הייתה ברירה אלא לשתף עימם פעולה. לימים, במאה השלישית לסה"נ, הצליחו הרומאים להדוף את הפרסים. מערך הכוחות השקול והיחלשותן של שתי האימפריות בשל הקרבות הרבים הביא את שני הצדדים לחתימת הפסקת אש. בהסכם שנחתם בניסיבין (מרכז אנטוליה, אסיה הקטנה) בשנת 298 לסה"נ נקבע כי אזורי החיץ בין האימפריות, ביניהם גאורגיה, יוותרו תחת השפעה רומית. תוקף ההסכם הוגבל ל- 40 שנה והיה עתיד לפוג ב- 338 לסה"נ. והנה, בדיוק שנה לפני מועד תפוגתו מגיעה לה נינו ומחוללת מהפכות. הייתכן כי ביקשה גאורגיה להפגין את נאמנותה המוחלטת לביזאנטיון במסווה דתי?

בלב ליבה של מצחטה הקדומה, ניצבת קתדרלת סוטי טסחובלי 'העמוד נותן החיים', המקודשת ביותר במדינה. גם באתר זה נכרכו מסורות כדי לתת תוקף קדום יותר למועד הגעתה של הנצרות לגאורגיה. לפי ההאגדה במאה ה- 1 לסה"נ, אליאס, יהודי בן העיר, המיר את דתו לנצרות. הוא הגיע אל ירושלים בזמן שישו נצלב והביא למצחטה פיסה מבגדו. כשנגעה סידונה, אחותו של אליאס בבגד, היא מיד מתה מהתרגשות, אך כשניסו לחלץ את הבגד מבין אצבעותיה לא הצליחו ולכן נקברו השניים יחדיו. לימים צמח על קבר סידונה ארז לבנון אדיר. לאחר התנצרותו של המלך מיריאן השלישי, כשהחליט לבנות כנסייה, בחר את מקום קבורתה. הוא ציווה על כריתת הארז לשם הכנת עמודים. מסופר כי העמוד השביעי התרומם באוויר ונחת רק לאחר שנינו

התפללה מולו משך לילה שלם. משך שנים רבות ניגרו ממנו טיפות שריפאו אנשים. לאותו מבנה קדום אין כל כיום זכר ותחתיו הוקמו כמה כנסיות מאבן. עד היום מצביעים על קברה של סידונה ובין הפרסקאות הרבים במקום יש תיאורים לא מעטים של פרטי הסיפור.

הנצרות בגאורגיה זכתה לחיזוק גדול במאה השישית לסה"נ, כאשר הגיעו אליה 12 אבות הכנסייה הסוריים, שהיו הראשונים להקים מנזרים מדינה. המוכר ביותר מבין האבות הסוריים הוא דויד 'גרגיה', שפירושו הנוטש. מסופר שהכינוי ניתן לו כיוון שבחר לעזוב כל מקום ישוב ולצאת עם תלמידיו אל מקום מבודד לחלוטין. כשמצא מקום כזה, הנמצא כיום על גבול אדרביגיאן, הקים בו מנזר, הקרוי מאז מנזר דויד גרגיה. תלמידיו הזדעקו שימותו שם מרעב, אולם בזכות חסדו של מורם ואלוהים הגיעו אליהם מידי יום צביות שהניבו עבורם חלב. ראשיתו של המנזר במערה טבעית בסלע חול, אולם בהדרגה הוא הלך והתפתח ונחצבו בו מערות מגורים, חדרי אוכל ואולמות תפילה. חרף שיני הזמן שנתנו אותותיהן במערות ופגיעתם הקשה של הספאווים הפרסים, גם היום ניתן לבקר בחלק מהמערות. באחדות מהן אף השתמרו פרסקאות המתארים את תולדות המקום. כיום חיים במקום נזירים ספורים שאינם אלא הד חלוש לקהילה הנזירית העצומה שחייתה כאן בעבר.

במאה השביעית לסה"נ נכבש רוב שטחה של גאורגיה על ידי המוסלמים והנוצרים נאלצו להיאותר בעמדת נחיתות. במהלך המאה העשירית הצליח בגרט השלישי, אחד הנסיכים, לצבור בהדרגה כוח לזכות בתואר מלך ובמקביל להשתלט על רוב חלקי גאורגיה בגבולותיה היום. טביליסי, הבירה, נותרה עם זאת מובלעת מוסלמית שאותה לא הצליח לכבוש. על מנת לתת ביטוי מוחשי לאחידות השלטונית שביקש ליצור, הורה המלך בגרט השלישי על הקמת שלוש קתדרלות עצומות ברחבי תחום שלטונו.

את הקתדרלה הגדולה מבין השלוש הקים מעל עיר בירתו, קוטאיסי. הקתדרלה, הקרויה 'בגרט', על שמו, התנשאה בעבר לגובה 57 מטר, אולם את פארה הרב ניתן כיום רק לדמיין. במהלך המאה ה-16 היא שימשה את התורכים כמחסן תחמושת שהתפוצץ. למרות הפגיעה הקשה משמשת הכנסייה עד היום למיסות ימי ראשון, אלא שכשירד גשם מומלץ להגיע עם מטריה.

בגרט השלישי הקים קתדרלה גדולה גם במקום כנסיית סוטי טסחובלי הקודמת. למעשה, זהו המבנה הנראה במקום כיום. הקתדרלה השלישית הוקמה באלוורדי, שבמחוז המזרחי קחטי. היא הוקדשה לפטרוס הלואמי של המדינה – סנט ג'ורג'. מעל הכניסה ישנו פרסקו גדול שבו נראית נסיכה מובילה דרקון קשור בחבל. זוהי אנדרומדה, הנסיכה שהוצלה על ידי פרסאוס, המוכרת גם מימה של יפו. בנצרות נקשר סיפור הרג מפלצת הים עם סנט ג'ורג' ולכן מוזכר כאן הסיפור.

תקופת העצמאות והחוסן המדיני שהחלה בימי בגרט השלישי נמשכה עד ראשית המאה ה-13, תום ימי שלטונה של המלכה תמרה, שבמהלכם חובר גם 'עוטה עור הנמר' האפוס הגאורגי הלאומי. תקופה זו מאופיינת בכך שהשבטים השונים החיים בגאורגיה הפכו לראשונה להיות עם מלוכד בעל זהות לאומית. זהות זו חוזקה על ידי יצירת מסד תרבותי רחב הכולל שפה, מפעלי תרגום רבים, אומנות לסוגיה, ארכיטקטורה וממשל ייחודי ושונה.

במהלך המאה ה-12 שלט בגאורגיה דויד המכונה "הבנאי". מלך זה תרם יותר מכל ליצירת זהות לאומית גאורגית. תקופת שלטונו החלה בעמדת נחיתות מובהקת. אביו פרש מהכס בעודו בחיים והוריש לבנו בן ה-16 ממלכה שספגה רעידת אדמה, בצורת קשה ומתקפות סלג'וקיות חוזרות

ונשנות. חרף כך הצליח דויד הבנאי לשקם את ממלכתו ולהפכה לישות דומיננטית במרחב. הוא כבש את טביליסי מידי המוסלמים, מיגר אותם מתחום ממלכתו וערך שורה של רפורמות מרחיקות לכת ומהפכניות בשלטון, במנהל הכנסייתי, במערכת המשפט ובצבא.

האגדה מספרת שדויד הבנאי נהג להתפלל עם המוסלמים ביום שישי, עם היהודים בשבת ועם הנוצרים ביום ראשון, רמז למדיניות השוויונית-חילונית שניסה ליצור.

מבחינות רבות באות הרפורמות של דויד הבנאי לידי ביטוי בגלאטי, מתחם האקדמי שהקים מעט מחוץ לקוטאיסי, שבו גם נקבר לימים. דויד לא זכה לראות את השלמת המתחם, אך נקבר לפי הנחיותיו במה שהיה בעבר שער הכניסה הראשי למתחם, כשמצבתו משמשת מרצפת, סמל לצניעותו. חלקים גדולים מהמתחם לא שרדו, אך מה שנותר מספיק כדי לעורר רושם עמוק. תחת כל הצלבים המתנוססים בראש הכיפות במתחם ניתן להבחין בסהר קטן, סמל לניצחונותיו של דויד על הסלגיוקים. עד המאה ה-15 שימש האתר כמרכז תיאולוגי ומדעי גדול. מטרתו של דויד הייתה להפוך את המקום למעין אתונה שנייה. מסופר שדויד עצמו השתתף בבניית האתר. המקומיים מצביעים על האבן הגדולה ביותר ומספרים שסחב אותה מהנהר. מהיכלות הלימוד לא נותר הרבה, אך הכנסיות השתמרו בשלמותן.

הכנסייה הראשית מוקדשת למרים הבתולה. הכנסייה מכוסה כולה פרסקאות שלמים מכמה תקופות ובאפסיס שלה פסיפס נהדר שבו יותר מ-2.5 מיליון אבנים זעירות. תחת מגדל הפעמונים נובע מעין המלכה תמרה שלו, כך מאמינים, סגולות מרפאות.

לא רחוק ממתחם גלאטי נמצא קניון עמוק ומתעקל. על השלוחה הצרה שהוא חובק ניצבת כנסייה מוצאמטה הקדומה, המנציחה את זכרם של שני דוכסים אחים. בהתאם למסורת המרטירית שגאורגיה, כמו כל מדינה נוצרית משופעת בה, מסופר כי המוסלמים קשרו לגופם אבנים כבדות והשליכו אותם לנהר. כעבור זמן נראו גופות האחים נישאות מעלה על ידי אריות שהניחו אותן במקום בו ניצבת כיום הכנסייה. עצמות האחים מוחזקות מאז בארון מורם. מאמינים שהזוחלים מתחתיו בלי לגעת בדפנות, זוכים שמשאלות שיתגשמו. אגדה מודרנית מספרת שבתקופה הסובייטית העלימו שלושה גנרלים את העצמות. דברים נוראיים קרו לכל אחד מהם ולכן החליטו להשיב את הגזל ולבקש מחילה.

* כל הזכויות שמורות ליותרם יעקבסון